

[K] **DROMEN OP HET PUNT VAN EEN MES.
INSOMNIO ENSEMBLE**

Hoe vaak komt het niet voor dat men aan het begin van een concert zich behaaglijk nestelt in zijn stoel, voorzichtig de oren afschroeft en de ogen sluit. Klaar voor het tukje na een vermoeiende dag, de geest vrij zwevend ingebed in zoete klanken (zoals Bert Schierbeek ooit schreef in een gedicht voor het Danzie Kwintet). Soms echter krijg je niet de tijd om te relaxen. Soms dwingt een dijkdoorbraak aan alles overspoelend geluid je tot alert luisteren, steil rechtop gezeten, terwijl vanaf het ingestorte podium de instrumenten tot lippen en handen gemeten zich losschreeuwen uit het lichaam.

Dergelijke beschrijvingen lees je niet alleen bij experimentele dichters, maar ook bij “gewone” recensenten, met name geconfronteerd met Arnold Schönbergs *Pierrot lunaire* voor spreekstem en kamerensemble uit 1912. Dit noteerde bijvoorbeeld James Gibbons Huneker in een telegrafisch portret vanuit Europa naar de *New York Times*: “Van alle componisten is Schönberg de wreedste, hij vermengt zijn muziek met scherpe, witgloeiende dolken, kleine pakjes kervend uit het vlees van zijn slachtoffer. Vervolgens draait hij het mes in de verse wond en begint men opnieuw te kronkelen van de pijn, ondertussen zich verbazend over het lot van de maan-pierrot.” Er is dan ook nauwelijks een tweede compositie te vinden die zoveel heeft losgemaakt.

In positieve zin reageerde Igor Stravinsky met zijn *Poèmes de la lyrique japonaise*, geënt op de *Pierrot*, alsook Ravel met zijn *Trois Poèmes de Stéphane Mallarmé*. Bovendien plande Ravel wat hij

een “schandaalconcert” noemde met alle drie de werken. Maar dat zou pas veel later Pierre Boulez realiseren. En ook Boulez betaalde tol aan de *Pierrot*, door in *Le marteau sans maître* in elk onderdeel op een vergelijkbare wijze van bezetting te wisselen. Vaak wordt beweerd dat Boulez hier de strenge seriële stijl van de vijftiger jaren achter zich liet, maar niets is minder waar. De sensibele kleurvariatie klinkt vrijer, maar de streng constructivistische opzet blijft gehandhaafd.

Aan het begin van 2009 begon het in Utrecht gevestigde Ensemble Insomnio in een gedenkwaardige serie over het gehele seizoen heen met genoemde werken van Schönberg en Boulez, gecompleteerd door een al even fraai aansluitende *De vlucht van de magiër* van Robin de Raaff (*1968) uit 1955. Deze Nederlandse constructivist ontlokte aan Boulez bijzonder lovende woorden naar aanleiding van het strijkkwartet *Athomus* uit 1993, en vanaf dat moment verliep de carrière van De Raaff voorspoedig, culminerend in zijn opera *Raaff* voor het Holland Festival van 2004.¹ Ensemble Insomnio presenteerde zich begin februari 2009 in de Utrechtse Leeuwenberghkerk, een voormalig pesthuis, met van die gewelven en kelders waar vleermuizen en ratten je welkom heten, en je als het ware struikelt over martelwerktuigen en afgeschroefde ledematen. Sinds kort is de kerk tevens voorzien van uiterst comfortabele stoelen, met panelen en gordijnen die een even comfortabele akoestiek garanderen, middeleeuws-modern als het ware.

De blasfemische teksten van Albert Giraud, die Schönberg overigens niet als zodanig onderkende — vergelijk Schubert die elke ironie in een gedicht ontging — weerklonken in deze gewelven lang niet mals, maar spoedig luisterde je alleen maar naar de muziek, gegrepen, overrompeld en meegesleurd door Insomnio in een sprankelende, heldere, kleurrijke klankpracht. Minder *Wienerisch* als bij het Schönberg Ensemble destijds, maar elke generatie puurt nu eenmaal weer iets nieuws uit een sleutelwerk als de *Pierrot*; een sleutelwerk dat maar niet verouderd en tegelijkertijd weigert repertoire te maken.

Nauwelijks minder inkapselend stroomde vervolgens Boulez' *Le marteau sans maître* van het podium. Boulez was gegrepen door de surrealist René Char, die “droomde met zijn hoofd rustend

op de punt van zijn mes”. Dit zou het motto voor zowel het gehele concert als voor Insomnio kunnen zijn: “dromen op het punt van een mes”, musicerend op het scherp van de snede maar met tegelijkertijd een sensibele poëtische inslag.

Bij Boulez neemt het slagwerk een centrale positie in, en het werkte zeker mee dat dirigent Ulrich Pöhl reeds als scholier slagwerk studeerde aan het conservatorium van Detmold. Zijn studie rondde hij af aan het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam, waar hij tevens de directielessen volgde bij Lucas Vis.

Ik vroeg aan Idse Bakker, die als harpiste aan de wieg stond van het Insomnio Ensemble en met haar partner Pöhl artistieke leiding geeft, of het met diens achtergrond te maken had dat de eerste concerten van het Ensemble in 1997 en 1998 in Bielefeld en Essen plaatsvonden. Bakker bevestigde: ze brachten er onder meer werk van Theo Loevendie. In 1998 stond het Ensemble op het Art Summit festival in Jakarta. Aanvankelijk stonden tokkelinstrumenten centraal, zoals mandoline, gitaar en harp. Daar omheen ontwikkelde zich het ensemble. En Insomnio zelf was ook heel divers, met liefst zeven verschillende nationaliteiten. Met Robin de Raaff heeft het ensemble een speciale band. Hij deed zijn eindexamen gelijk met Bakker en Pöhl. Ongeveer de helft van de Insomnio-musici speelde in zijn eindexamen mee in zijn *Fluitconcert*.

Opvallend is hoeveel vrouwen er betrokken zijn bij de uitgevoerde componisten. Barbara Woof bijvoorbeeld van het Utrechts Componisten Collectief, onder meer in combinatie met Monteverdi's madrigalen in het programma *Hartebloed*, of Christina Viola Oorebeek met de opera *The Pitch Shifter* in een workshop met STEIM, want Insomnio werkt graag met *live electronics*. Dan is er Mayke Nas in *Witherwithout* naar een *Bagatel* van Webern, weer zo'n componist die niet verouderd en geen repertoire maakt, en alweer muziek met theatrale elementen. Niet te vergeten ten slotte Calliope Tsoupaki, die een stuk schreef dat door Bakker omschreven wordt als “pure passie”, het was net op tijd klaar voor het festival van de International Society for Contemporary Music in Hong Kong (1996). Henk Heuvelmans, directeur van de Stichting Gaudeamus, die zich vooral inzet voor jong talent, verklaart waarom het Insomnio Ensemble het beste voldeed aan het gezochte profiel: “Bij de World Music Days vroegen

ze ons voor een ensemble-in-residence, dat niet alleen in Hong Kong zou moeten optreden, maar ook nog voorafgaand in een tournee door zes, zeven landen aangesloten bij het festival.” Hij looft de flexibiliteit van het ensemble, dat alles speelt. Gevestigde ensembles hebben veel meer de neiging om kritisch tegenover nieuwe werken te staan. Die spelen het liefst wat goed bij hen past. Het zijn kleine Koninklijke Concertgebouworkestjes dus. Insomnio is Insomnio.

ERNST VERMEULEN

Insomnio Ensemble, Postbus 1405, NL-3500 BK Utrecht,
tel. +31 (0)6 41 523 009, info@insomnio.nl,
www.insomnio.nl.

Noot

(1) Zie: ERNST VERMEULEN, “Robin de Raaff, expressionistische structuralist”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 47 (2003), nr. 4, pp. 587-588.